

Proprietatea intelectuală în spațiul digital

Abstract: My article analyses in terms of Rational Choice Theory and intellectual property the current situation of musical works in the digital space. The article begins gradually from Garrett Hardin's thesis regarding the tragedy of the commons, applied in the prisoner's dilemma case and also concepts of collective action provided by Mancur Olson. Its center point relays on the main features of Elinor Ostrom theory. The hypothesis my article starts with is that the digital space has changed the traditional economy to a network economy where users can infinitely multiply the resources, leading to a tragic situation of digital music and other arts, sustained by the unrealistic Copyright Laws in Romania. The actual legislation is limited and cannot place the users and producers in a superior Pareto point according to the new cultural demanding. Using Elinor Ostrom's institutional analysis and development framework, I have tried to find a solution to this problem. Furthermore, I have tried to reveal the limited character of Law no. 8/1996 - published in the Official Gazette, with the no. 60/26.03.1996 and modified through the Law no. 285/23.06.2004 and the laws in 2005 and 2010 - by showing that these laws do not meet the new cultural requirements and technological changes that led to the migration of artworks from physical space into the digital space.

Keywords: collective action, copyright laws, digital space, free-rider, intellectual property, institutional change, Institutional Analysis and Development, licenses, Rational Choice Theory, social dilemmas, tragedy of the commons, unlimited resources.

Societatea în care trăim și-a schimbat reperele culturale, sociale și economice odată cu apariția internetului. Internetul a influențat creșterea nevoii de informație în rândul utilizatorilor, a adus pe piață servicii care permit circulația informației extrem de rapid și a făcut

posibilă transpunerea operelor artistice în format digital, ceea ce a dus la o mai mare accesibilitate culturală la nivel global.

Un principiu esențial în teoria alegerii raționale susține că resursele sunt limitate. De la acest principiu a pornit întreaga

dezbateră academică legată de tragedia bunurilor comune, ce a încercat prin alți gânditori – ca Olson sau Ostrom – să găsească soluții în protejarea acestor resurse. Economia clasică a luat naștere tocmai prin acest principiu, de cerere și ofertă, în care cineva – consumatorul – cumpără ceva de la altcineva, care îl produce

Andrada Nimu

SNSPA

(andrada.nimu@gmail.com)

– producătorul. Lucrurile s-au schimbat o dată cu apariția internetului – acest nou spațiu digital în care atât relațiile interumane, cultura, tehnologia, informația, dar și principiile „dependenței de cale” coabitează pe fiecare computer sau laptop ce are acces la internet.

Schimbările tehnologice ce s-au dezvoltat de-a lungul timpului și au culminat cu accesul liber al indivizilor la internet au modificat raporturile economice existente în societate. Economia s-a reprofilat și s-a pliat pe spațiul digital, devenind o economie a cunoașterii sau o economie în rețea, unde fiecare individ participă în mod direct la modelarea ei. Un utilizator de internet este totodată și producător, cel puțin de conținut, în spațiul digital. Consumatorul a fost deci înlocuit cu utilizatorul sau chiar creatorul de informație. Având în vedere sfera digitală, fiecare om participă cu câte o nouă informație, în special în aria *blog-urilor sau a site-urilor interactive*.

O dată cu apariția internetului și-au făcut loc resursele inepuizabile. Astfel încât, utilizatorii au intrat în contact cu anumite elemente prin care să poată multiplica la infinit resursele – culturale și informaționale – aproape fără costuri și fără prea mult efort.

Articolul de față analizează prin prisma teoriilor de alegere rațională și a proprietății intelectuale situația actuală a operelor muzicale din spațiul digital. Lucrarea pornește gradual de la teza lui Garrett Hardin privind tragedia bunurilor comune, aplicată în cazul dilemei prizonierului și concepte de logica acțiunii colective ale lui Mancur Olson și se centrează pe principalele trăsături din operele autoarei Elinor Ostrom. Ipoteza de la care am plecat este că muzica are caracteristica unui bun comun: este greu să interzici anumitor persoane să se folosească de acest bun, chiar și atunci când alte persoane se folosesc de el, dar și caracteristica unui bun public: dacă cineva folosește acest bun, și alte persoane se pot bucura de el. Doar că, prin intermediul internetului și a noilor tehnologii, utilizatorii își pot multiplica la infinit acest bun, în detrimentul legilor drepturilor de proprietate și a drepturilor conexe. Fiind atât de accesibil, internetul – prin prisma faptului că oferă utilizatorilor posibilitatea multiplicării muzicii în format digital de tip MP3 – pune utilizatorilor eticheta de pasageri clandestini sau „piraiți” și îngrădește creativitatea noilor artiști prin principiile limitative ale Legii Drepturilor de Autor.

I. Situația bunurilor comune

Conform autoarei Elinor Ostrom, resursele comune reprezintă resursele naturale sau resursele create de om ce alcătuiesc un sistem suficient de mare, încât încercarea de a exclude potențialii beneficiari de la obținerea beneficiilor pe care le furnizează să fie costisitoare, poate chiar imposibilă¹. Exemplele de resurse comune cele mai des întâlnite sunt pășunile, canalele de irigații, locurile de pescuit, podurile etc.

Pe de o parte, se susține că statul ar trebui să intervină în rezolvarea acestor probleme, pe de altă parte se susține că privatizarea resurselor comune ar duce la o mai bună utilizare a acestora. Indivizii – ca actori raționali care își urmăresc propriile interese – au preferat, în schimb să construiască instituții care să nu fie identice cu cele ce aparțin statului, dar nici cu cele de piață, întocmai pentru a rezolva această tragedie - ce constă în limitarea resurselor în comparație cu numărul mare de indivizi existenți² din societate.

În continuare îmi voi îndrepta atenția asupra tragediei bunurilor comune analizată de Elinor Ostrom în cartea „Guvernarea Bunurilor Comune. Evoluția instituțiilor pentru acțiunea colectivă”, prin prisma reperelor teoretice stabilite de G. Hardin, pentru a prezenta exact în ceea ce constă această tragedie și de a delimita soluțiile propuse de autoare.

Tragedia bunurilor comune

De la apariția articolului cu același nume a lui Garrett Hardin, expresia „tragedia bunurilor comune” a devenit din ce în ce mai folosită atunci când ne referim la degradarea mediului înconjurător sau la existența unei resurse limitate³, indiferent dacă toți indivizii participă la procesul de folosire a ei, sau nu.

Hardin descrie o dilemă în care diferiți indivizi care acționează independent și conduși de propriul interes, pot distruge o resursă comună chiar dacă nu este în interesul lor să o distrugă. Astfel încât, Hardin apelează la o metaforă, cea a păstorilor care folosesc o parcelă comună de pământ unde își duc vacile la păscut, iar tragedia constă în faptul că este în interesul păstorilor să pună cât mai multe vaci la păscut, chiar dacă stricăciunile vor fi mai apoi resimțite de către toți. Iar dacă toți păstorii iau aceeași decizie rațională individual, parcela va avea oricum de suferit, așadar acest lucru va fi din nou resimțit de către toți păstorii. Mai mult chiar, deoarece păstorii sunt ființe raționale care urmăresc să își maximizeze producția, aceștia vor introduce cât mai multe vaci de câte ori este posibil.

Utilitatea fiecărui păstor va fi atât una pozitivă, cât și una negativă. Va fi pozitivă deoarece păstorul primește toate profiturile de pe urma animalelor, iar negativă pentru că pășunea se deteriorează cu fiecare animal în plus. Astfel încât, individual, fiecare păstor câștigă toate avantajele, dar dezavantajele sunt plătite de către toți. Ajungând la această concluzie, fiecare păstor va observa că pășunea se degradează pe termen lung.

Metafora pășunii reprezintă doar un punct teoretic de plecare – cel a suprapopulării, dar există o arie largă de probleme asemănătoare care nu țin de teoretic, ci sunt probleme cu adevărat importante. Câteva exemple în acest sens sunt menționate de către Ostrom în cartea sa: foamea din Sahel din anii '70 (Picardi și Seiferd, 1977), fenomenul ploilor acide (R. K. Wilson, 1985), criminalitatea urbană (Neher, 1978), problemele cooperării internaționale (Snidal, 1975)⁴ etc. Resursele de care societatea noastră depind sunt generatoare, într-o formă sau alta, a declanșării unei tragedii a bunurilor comune.

Jocul „dilema prizonierului”

Dacă ar fi să exemplific concret tragedia bunurilor comune ce apare în exemplul dat de Hardin, ar trebui să recurg la dilema prizonierului. Astfel, presupunem că jucătorii sunt păstorii care folosesc aceeași pășune pentru vacile lor și se află în fața luării unei decizii care îi va influența și pe ei personal, dar și pe ceilalți. Pentru a simplifica dilema, vom recurge la doi păstori care își aduc vacile la păscut pe aceeași parcelă. Vom avea o pășune care aparține celor doi păstori care au stabilit să o folosească la un moment dat, dar care, de atunci nu s-au mai văzut și nu au mai vorbit.

Jocul de tipul dilemei prizonierului este un joc non-cooperativ – jucătorii cunosc toate informațiile necesare jocului - dar comunicarea dintre ei este interzisă, imposibilă sau irelevantă. În plus, nu există plăți laterale, nu se pot face înțelegeri revocabile și credibile între jucători, iar aceștia cunosc atât beneficiile, costurile dar și riscurile la care se supun. În schimb nu cunosc mutările celuilalt jucător. Strategia jucătorilor va fi deci una dominantă; fiecare jucător va încerca să folosească o strategie în folosul și în interesul său, iar fiecare jucător va ieși în superioritate față de celălalt dacă va alege să defecteze, indiferent dacă strategia utilizată de celalt este sau nu de cooperare. Atunci când ambii jucători aleg aceeași strategie, se ajunge la un echilibru care reprezintă cea mai bună alegere pentru aceștia. În acest tip de echilibru, nimeni nu are niciun stimulent să schimbe unilateral strategia pe care o joacă. Totuși, atunci când fiecare jucător își alege cea mai

bună strategie nu reprezintă un rezultat Pareto optim. Echilibrul Pareto apare atunci când toți jucătorii au de câștigat.

Logica acțiunii colective

Situația descrisă mai sus a fost studiată și de Mancur Olson, în special modul care îi determină pe oameni să acționeze în vederea bunăstării individuale, chiar și atunci când se afla în grupuri sau comunități care au ca scop urmarirea bunăstării generale.

În cartea sa, „Logica acțiunii colective”, Olson indentifică trei tipuri de grupuri: cele privilegiate – în care costurile producerii bunului colectiv pentru un membru sau o coaliție de membrii sunt mai mici decât beneficiile unui membru sau unei coaliții de membrii provenite din acțiunea bunului colectiv (întâlnim și o exploatare a grupului mare de cel mic - cum este exemplul N.A.T.O); cele intermediare – în care nu există un singur individ care să-și asume în totalitate costurile, iar dacă unii dintre indivizi nu contribuie, acest lucru nu este vizibil și pentru ceilalți; și în final, cele latente – în care contribuția individuală nu este foarte vizibilă, deoarece aceste tipuri de grupuri sunt formate din o multime de membri. În cazul acestor grupuri fiecare persoană câștigă beneficii mai puține de la grupul colectiv, primind o fracție mică din beneficiu și având o contribuție nesemnificativă la organizarea și desfășurarea grupului.

Astfel, ca soluție Olson propune acțiunea colectivă, adică transformarea unui grup neorganizat sau unul latent într-un grup organizat sau semiorganizat. Actorii devin conștienți de interesul comun și încearcă să-l promoveze printr-o acțiune coordonată. Trecerea de la un grup la celălalt se face nu numai o dată cu descoperirea interesului comun, ci datorită faptului că beneficiul obținut de fiecare actor prin participarea la acțiunea colectivă poate fi mai mic decât costul participării. Acest lucru se întâmplă deoarece în absența unor mecanisme de coerciție, fiecare individ, în măsura în care consideră contribuția sa la acțiunea colectivă ca fiind neglijabilă, poate fi inclinat să se abțină de la participare. Această tendință este întărită și de faptul că beneficiile acțiunii colective sunt împărțite nu numai între participanți, ci între toți membrii grupului organizat sau semiorganizat.

În încercarea de a se obține beneficii colective, indivizii se vor confrunta cu probleme asemănătoare dilemei prizonierului, a tragediei bunurilor comune sau a logicii acțiunii colective. Fiecare rezultat va fi diferit, în funcție de strategia abordată și de problema sau resursa pusă în joc.

În toate aceste cazuri apare ceea ce a fost denumit de către scolastici ca fiind „pasagerul clandestin” sau „free-rider”-ul – adică acel individ care defectează atunci când vine vorba de securizarea bunurilor colective. Vilfredo Pareto conturează pasagerul clandestin prin următorul exemplu: dacă toți indivizii s-ar opri să facă o acțiune de tip A, atunci fiecare individ ca membru al comunității ar avea de câștigat un anumit avantaj. Dar dacă dintre toți indivizii, cu excepția unuia nu s-ar opri să facă o anumită acțiune de tip A, atunci comunitatea ar avea prea puțin de pierdut, în timp ce singurul individ care face acțiunea A ar obține un castig personal mult mai mare raportat la ceilalți membri ai comunității⁵.

Pentru a evita problema pasagerului clandestin, Ostrom propune câteva soluții, printre care una dintre ele este de natură hobbensiană, iar cealaltă ține de sfera privatiză, cea aleasă de ea fiind o mixtiune între cele două: în jocul non-cooperativ al păstorilor este introdus conceptul cooperării între păstori prin intermediul unui agent exterior.

Acesta ar putea să rezolve disputele dintre cei doi prin folosirea unor metode de rezolvare a problemelor cum este cazul arbitrilor sau a tribunalelor. În plus, păstorii s-ar ocupa de monitorizarea informațiilor unul despre celălalt, iar agentul exterior ar putea cu mai mare ușurință stabili sancționările care decurg din folosirea nelegitimă a pășunii. Mai mult chiar, regulile nu vor fi generalizate și în cazul altor pășuni, ci vor fi diferite de la un mediu înconjurător la celălalt, întocmai pentru ca să se evite neaplicarea acestora.

Niveluri multiple de analiză

În mare parte, autorii care s-au ocupat de studiul resurselor comune au stabilit un nivel de analiză („nivelul operațional de analiză”⁶) în care cadrul ce conține regulile jocului și informațiile deținute de jucători, precum și datele materiale și tehnologice rămân neschimbate pe parcursul analizei.

În acest nivel, acțiunile indivizilor influențează în mod direct lumea naturală, cum am observat în cazul pășunii lui Hardin. În continuare, din resursa comună – pășunea – sunt extrase anumite unități de măsură – fânul – materia primă se transformă în produs finit, iar în unele cazuri acestea pot fi transferate. În timp, schimbarea a devenit din ce în ce mai vizibilă o dată cu transformările din știință și tehnologie și o dată cu ea, nivelul inițial de analiză s-a dovedit a fi constrângător pentru situațiile cu care se confruntă oamenii.

Este bine să avem în vedere în fiecare caz în parte un nivel minim, de bază de analiză de la care pornim o cercetare, dar deseori nivelurile multiple ne pot pierde procesul. În acest sens, dacă luăm în considerare resursele private – cum este internetul: nu orice om are acces la el, accesul se face pe baza plății unei sume de bani pentru a intra în posesia acestui serviciu – dar, care o dată folosit devine resursă comună – internetul este cel mai mare spațiu virtual în care ideile și conceptele ce țin atât de știință, artă, sociologie sau politică își găsesc locul în același spațiu – este greu să urmărim produsul finit. Dacă cineva citește o carte despre istoria conflictului israelo-palestinian și este inspirat în a picta un tablou, procesul de analiză pe mai multe nivele operaționale este greu de identificat. El poate ține de creativitatea unei persoane, de felul în care se raportează la cele citite, starea psihică în care se află sau alți factori interni neidentificabili. Totuși nivelurile multiple de analiză sunt utile în cadrul instituțiilor și ne pot fi de folos în demersurile creatoare de ordine.

II. Instituții și reguli

Instituțiile pot fi definite ca un set de reguli de funcționare menite să decidă cine este calificat în luarea deciziilor într-un anumit cadru specializat, ce acțiuni sunt permise sau respinse, ce reguli trebuie respectate, care sunt informațiile vehiculate și cum vor fi indivizii răsplătiți pentru acțiunile lor⁷, iar organizațiile sunt jucătorii. Regulile⁸ sunt entități (potențial lingvistice) care se referă la prescripții, cunoscute și folosite de participanți pentru a ordona relații repetate și interdependente. După Ostrom⁹, regulile sunt mijloace de schimbare a structurii stimulentele într-o situație. Ca și caracteristici fundamentale ale regulilor, acestea sunt identificate și pot fi teoretic schimbate, pe când legile fizice și comportamentale, nu; în plus au forță prescriptivă: asumându-și o regulă, indivizii sunt conștienți că dacă o încalca vor fi considerați răspunzători de către coparticipanți sau specialiști.

Instituțiile politice pot fi definite din punct de vedere al behaviorismului ca fiind organizații formale de tipul arenelor în care acțiunile politice conduse de factorii fundamentali apar.

Din punct de vedere normativ ideile care stau la baza moralității – și din care izvorăsc principiile legii sau birocrăției – au dat acces ideilor de individualism moral și au subliniat importanța bargaining-ului dintre conflictele de interese din cadrul instituțiilor¹⁰.

Dintr-o perspectivă istorică, cu varii accente reduționiste, teoria politică a tratat instituțiile politice ca fiind factori determinanți sau modificatori ai motivelor individuale și ca acționând autonom în termenii intereselor instituționale. În contrast, elemente substanțiale ale muncii teoretice moderne în știința politică au aumat faptul că fenomenele politice sunt cel mai bine înțelese ca fiind consecințe agregate ale purtării comprehensive la nivel individual sau de grup¹¹.

Ideea că instituțiile și societatea sunt interdependente deci se influențează reciproc - este interesantă, însă ea trebuie să găsească o expresie teoretică mai bogată. Altfel spus, trebuie găsit un set de propoziții generale care să explice această interdependență, nefiind suficient să găsim exemple empirice ale ei. Spre exemplu, este corectă observația că instituțiile politice pot fi tratate ca actori în același mod în care tratăm indivizii ca actori, dar este nevoie de demonstrații mai detaliate a utilității acestui demers; este corect să fie arătat faptul că istoria nu este în mod necesar eficientă, dar ar fi de ajutor dacă s-ar putea să existe capacitatea de a arăta modurile specifice prin care procese dependente istoric conduc la rezultate care nu sunt unice. Este plauzibil să se argumenteze că modelele utilitariene sunt greșite în descrierea comportamentelor umane, însă trebuie să putem formula modele alternative. Este important și de notat importanța simbolurilor și ritualurilor, a miturilor și ceremoniilor în viața politică, dar nu se poate susține această importanță fără o specificare mai clară a modului în care teoriile despre politică sunt afectate de o astfel de viziune.

Miza e de a oferi informației empirice (care demonstrează că abordările contextualiste, reduționiste, utilitariene etc sunt greșite), un cadru teoretic unitar. Nu este suficient să se critice aceste teorii, ci trebuie să fie formulată o alternativă teoretică instituționalistă la acestea.

Regulile¹² sunt entități (potențial lingvistice) care se referă la prescripții, cunoscute și folosite de participanți pentru a ordona relații repetate și interdependente. Regulile sunt rezultatul eforturilor implicite sau explicite ale unui set de indivizi pentru a asigura ordinea și predictibilitatea în situații definite prin: crearea pozițiilor; stabilind cum participanții intră sau ies de pe aceste poziții; stabilind care acțiuni se impun și sunt interzise sau permise participanților pe pozițiile lor, stabilind ce rezultate sunt impuse, permise sau interzise de a fi afectate de acțiunile participanților.

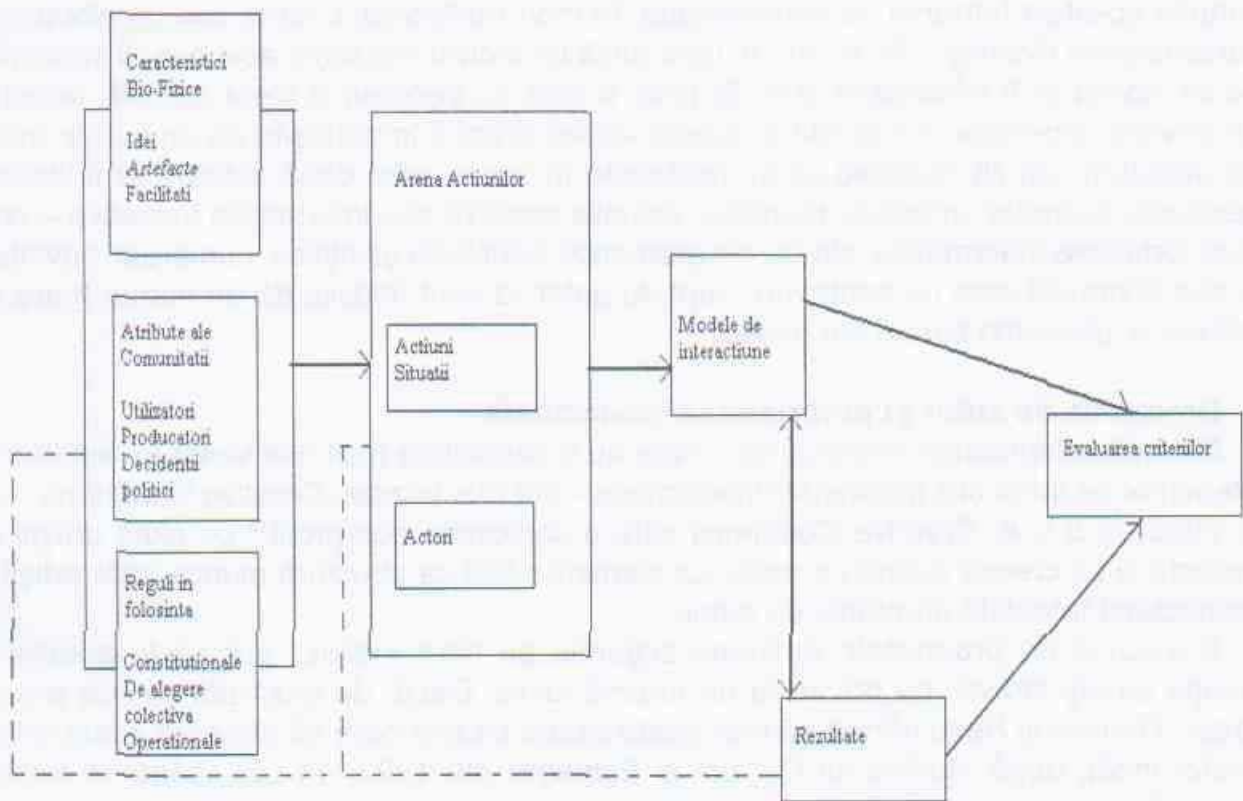
După Ostrom¹³, regulile sunt mijloace de schimbare a structurii stimulentei într-o situație. Ca și caracteristici fundamentale ale regulilor, acestea sunt identificate și pot fi teoretic schimbate, pe când legile fizice și comportamentale, nu; în plus au forță prescriptivă: asumându-și o regulă, indivizii sunt conștienți că dacă o încalca vor fi considerați răspunzători de către coparticipanți sau specialiști.

III. Cunoașterea comună și schimbarea tehnologică

Locul unde se studiază orice subiect cu care oamenii interacționează repetat în contextul unor norme și reguli care le ghidează alegerile strategiilor și variantelor¹⁴ lor îl reprezintă Cadrul de Analiză și Dezvoltare Instituțională, (Institutional Analysis and Development – I.A.D) descris de Ostrom și Hess în „A Framework for Analyzing the Knowledge Commons”. I.A.D-ul este un cadru în care se poate dezvolta cu ușurință o metodă com-

parativă de analiză instituțională și se pot găsi răspunsuri la întrebările legate de apariția instituțiilor ca organizații bazate pe reguli și cu un scop comun.

I.A.D-ul este un cadru în care se poate dezvolta cu ușurință o metodă comparativă de analiză instituțională și se pot găsi răspunsuri la întrebările legate de apariția instituțiilor ca organizații bazate pe reguli și cu un scop comun.

Tabelul de mai sus constituie caracteristicile din care este alcătuit un astfel de cadru. În zilele noastre, un astfel de cadru este benefic pentru analizarea schimbării instituționale, de exemplu. Schimbarea instituțională are diferite cauze interne și externe, ce țin de evoluția instituțională și modificările ce au loc o dată cu intrarea într-o nouă lume digitală.

Înainte de existența internetului, toate informațiile erau adunate fizic, luând forma cărților, ziarelor, a jurnalelor și se găseau în librării, biblioteci anticariate sau în arhive. O dată cu apariția acestuia, o mare parte a informației a trecut în mediul digital, nemaexistând un spațiu palpabil și controlabil. În plus, procesul de căutare a fost simplificat, existând din ce în ce mai multe baze de date, software-uri și motoare de căutare ce se dovedesc a fi mai accesibile și de ajutor pentru oameni. Mai mult chiar, orice persoană care deține un computer poate să intre în posesia acestor informații de oriunde există o conexiune la internet.

În aceeași direcție pe care au luat-o articolele, cărțile și în genere toate publicațiile – se află și muzica. În momentul de față toate albumele – de la cele vechi, de muzică clasică și până la ultimele apariții – se află și circulă liber pe internet. Este mult mai convenabil și mai simplu pentru un ascultător să acceseze internetul și să caute un album, să îl descarce și să îl asculte în 15 minute, decât să meargă la un magazin de muzică, să îl caute și apoi să îl asculte. În lumea în care trăim și în care timpul pare a fi din ce în ce mai

comprimat, oamenii s-au adaptat schimbării și doresc să economisească timp de fiecare dată când au ocazia.

Astfel încât limitele fizice – ce țineau de spațiul stocării cărților, de programul de lucru a celor ce lucrau în librării, biblioteci sau arhive, au fost înlocuite de un nou tip de infrastructură tehnologică¹⁵ definită de fibra optică, routere, computere gazdă sau sisteme wireless. Aceste tehnologii au transformat informația printată în cea digitală și au modificat statutul acesteia într-unul de non-rivalitate. În mod tradițional, o carte sau un album are caracteristica rivalității – în sensul în care dacă un individ folosește acel bun, îl împiedică pe alt individ să îl folosească și el. Ei bine, o dată cu trecerea la sfera digitală, bunurile au devenit non-rivale: ele există în spațiul virtual și pot fi împărtășite de un număr infinit de utilizatori. *Un alt exemplu ce se regăsește în opera celor două autoare ar fi ideile – gândurile coerente, imaginile mentale, viziunile creative sau informațiile inovative – cum sunt formulele matematice, structurile gramaticii, principiile științifice, numerele, cuvintele și alte informații care nu conțin un drept de autor, ci sunt folosite de un număr mare de utilizatori, devenind bunuri non-rivale.*

Drepturile de autor și proprietatea intelectuală

Datorită schimbărilor tehnologice – care au o capacitate mult mai vastă în acoperirea drepturilor de autor și a proprietății intelectuale – s-a pus bazele „Creative Commons”-ului în 2002, în S.U.A. Creative Commons este o corporație non-profit¹⁶ ce ajută artiștii să împartă și să creeze având ca bază, ca elemente sau ca structură munca altor artiști și respectând totodată drepturile de autor.

Drepturile de proprietate definesc acțiunile pe care indivizii pot să le adopte în relație cu alți indivizi cu privire la un anumit lucru. Dacă, de exemplu cineva are un drept, Ostrom și Hess afirmă că mai poate exista cineva care să observe acest drept. Astfel încât, după studiile lui Ostrom și Schlager din 1992, se pot scoate la lumină șapte tipuri de drepturi de proprietate care sunt relevante în contextul erei digitale. Aceste drepturi sunt: accesul, contribuția, originea, demontarea, managementul sau participarea, excluderea și alienarea. În cadrul internetului există mai multe tipuri de drepturi: dreptul la informație, dreptul accesului la cultură și dreptul de autor - sunt cele mai importante dintre ele. Totuși, dreptul de autor nu poate prima celelalte drepturi, deoarece numărul de utilizatori este – statistic vorbind – în creștere, iar o legislație universală a drepturilor de autor trebuie să se plieze pe nevoile indivizilor și pe *nevoile acestora de a comunica, a strânge informații și în genere, de a participa activ la procesul informațional și cultural.*

În cadrul internetului există mai multe tipuri de drepturi: dreptul la informație, dreptul accesului la cultură și dreptul de autor - sunt cele mai importante dintre ele. Totuși, dreptul de autor nu poate prima celelalte drepturi, deoarece numărul de utilizatori este – statistic vorbind – în creștere, iar o legislație universală a drepturilor de autor trebuie să se plieze pe nevoile indivizilor și pe nevoile acestora de a comunica, a strânge informații și în genere, de a participa activ la procesul informațional și cultural.

Drepturile de autor au capacitatea de a proteja autorul de posibilele infracțiuni comise de ceilalți, dar acest tip de protejare nu trebuie să fie limitativă. Drepturile de autor au în primul rând un aspect comercial, pentru a-i pedepsi pe aceia care se folosesc cu scopul de a câștiga bani de pe urma unor creații cu drepturi de proprietate intelectuală, dar și un aspect artistic, prin recunoașterea autorului și pedepsirea plagiatorului.

Pentru a exemplifica factorii economici ce influențează procesul de vânzare, cumpărare sau închiriere de opere aflate sub copyright, un autor care s-a preocupat de această problemă, Hal Varian propune un exemplu¹⁷: să ne imaginăm o lume în care un producător poate determina termenii și condițiile în care produsele pe care le vinde pot fi consumate. Acesta ar putea manageria un sistem de drepturi digitale care permite editorilor să impună anumite restricții împotriva copierii, re-vânzării sau închirierii.

Astfel, am putea distinge între numerele de opere produse (x) și numărul de opere consumate (y), având totuși în vedere că operele pot fi de exemplu, împărțite. Inițial putem să ne închipuim că nu există nicio operă copiată pe piață, astfel încât numărul de opere produse (x) este egal cu numărul de opere consumate (y). Apoi, comparăm această situație cu un set de condiții mai permisibile care ar permite copierea, astfel încât numărul de opere consumate să fie mai mare decât numărul de opere produse.

În acest caz, conchide Varian, producătorul va vinde mai puține unități din munca sa. Dar, ar putea vinde celelalte unități la un preț mai mare, tocmai pentru originalitatea și calitatea oferită consumatorului. Dacă s-ar permite copierea operelor, va crește profitul dacă valoarea costului marginal al consumatorului – și deci și prețul crescut impus de producător – mai mult decât pierderile din vânzări.

Acest fenomen a fost intitulat de Liebowitz ca fiind „însușirea indirectă” – „indirect appropriability”. Să ne imaginăm o comunitate cu o sută de consumatori care iau același Cd cu preț diferit pentru scopuri diferite: un preț de 40 de ron pentru a intra în posesia Cd-ului și un preț de 15 ron pentru a face o copie a Cd-ului pentru a o asculta în mașină. Dacă vânzătorul ar avea de ales un singur preț, acesta l-ar alege pe cel de 40 de ron – iar cumpărătorii vor putea asculta Cd-ul acasă. Dar, dacă fiecare consumator ar avea dreptul să facă o singură copie, atunci vânzătorul ar putea extrage și cei 15 ron în plus de la fiecare consumator, câștigând cu siguranță mai mulți bani. Ar exista și riscuri – dacă ceilalți și-ar vinde copia altor consumatori, dar ideea¹⁸ rămâne aceeași: dacă dorința de a plăti pentru dreptul de copiere crește reducerea în vânzări, vânzătorul va crește profitul tocmai pentru a permite acest lucru.

Astfel, autorii care au studiat problema bunurilor non-excluse au concluzionat faptul că o mărire a protecției copyrightului ar avea două efecte¹⁹ asupra bunăstării sociale: subproducția și utilizarea redusă a bunurilor. Dacă, de exemplu cineva care are un computer și acces la internet distribuie prin Cd-uri ultimul soft apărut pe internet, cei ce intră în posesia Cd-urilor nu plătesc suma reală cu care se vinde softul pe internet.

Potențialul pentru free-riding implică faptul că acea calitate a softului accesată într-o altă piață decât cea reală să fie sub calitatea optimă socială. Astfel se ajunge la o pierdere a bunăstării sociale din cauza subproducției. Doar că, free riding-ul din acest caz face necesară cheltuirea resurselor pentru a câștiga accesul la pachetul de software – Cd-ul trebuie împrumutat de la cineva, este necesară existența unei tehnologii care să permită copierea Cd-ului și este nevoie și de alte Cd-uri pentru a putea fi copiat. Acest lucru alături de faptul că prețul producătorului va depăși costul marginal al producției din cauza puterii pieței din care face parte, duce la o a doua pierdere a bunăstării sociale care este cunoscută ca fiind utilizarea redusă a bunurilor.

Astfel, există o pierdere la nivel de consumatori care vor plăti costul marginal al producției, dar nu vor consuma bunul și o pierdere la nivelul resurselor folosite în copierea produsului, decât în cumpărarea lui.

Teoria „dependenței de cale”

O teorie interesantă care a arătat că oamenii sunt totuși dependenți de întâmplările istorice este teoria „dependenței de cale”.

Teoria „dependenței de cale” a apărut²⁰ în anii 70-80 în câteva facultăți din America, prin profesorul W. Brian. Inspirat de Brian, dar în anii 80, Paul David a prezentat o serie de studii istorice – cu privire la tastatura mașinii de scris sau a electricității – care erau plauzibile în cadrul teoriei „dependenței de cale”.

Conceptul „dependența de cale” se referă²¹, după Paul David, la o proprietate a procesului contingent, non-reversibil și dinamic și include o serie de procese biologice și sociale care pot fi descrise ca fiind evoluționare. Este ceea ce autorii de specialitate se refră când spun ca „istoria contează” - „history matters”.

Studiul cel mai interesant este cel al tastaturii mașinii de scris, intitulat QWERTY – după primele litere de pe tastatură – în care David arată ineficiența aranjamentelor literelor, care se păstrează și în ziua de azi, dar și imposibilitatea schimbării acestui tip de aranjament cu un altul. August Dvorak a încercat să scoată pe piață un nou tip de tastatură, care s-a dovedit a fi mult mai eficientă în procesul de scris al utilizatorilor, dar care, nu a fost adoptată chiar dacă aducea beneficii.

Modelul „dependenței de cale” își are punctele tari în anumite caracteristici evidențiate de susținătorii acestei teorii atunci când vine vorba despre importanța secvențelor specifice a evenimentelor micro-istorice²². În acest sens, tehnologia și economia se află în strânsă legătură: existența cadrului tehnologic în care ne aflăm în clipa de față devine un liant între condițiile economice care vor influența viitoarele schimbări tehnologice și ale cunoașterii. Acest lucru arată continuitatea istorică ce leagă oamenii de obiceiurile trecutului, care le proiectează în viitor.

Tehnologia este un exemplu bun în cadrul teoriei „dependenței de cale”, tocmai pentru că există o evoluție tehnologică și pentru că, după cum arată adeptii acestei teorii istoria sau bucăți semnificative ale istoriei contează în structurarea noastră ca ființe raționale. Există o bază de la care plecăm și atunci când învățăm ceva nou și atunci când repetăm ce am învățat deja. Faptul că literele de pe tastatură nu ne permit tastarea cu o rapiditate maximă, cum probabil un altfel de aranjament ar fi făcut-o, *nu constituie un impediment, atât timp cât prin intermediul acestei tastaturi putem să accesăm și să creăm informație*. În plus, ca ființe raționale căutam să ne minimizăm eforturile și să ne maximizăm beneficiile. Se poate observa și în cazul „dependenței de cale” că alegerile pe care oamenii le fac la un moment dat poate că nu sunt neapărat în favoarea lor și că există o variantă mai bună și mai eficientă. La fel ca și în cazul dilemei prizonierului, tastatura QWERTY se află în echilibrul Nash, dar nu este Pareto-eficientă: soluția tastaturei Dvorak este o soluție mai bună, deoarece oferă rapiditate în dexteritatea tastării.

Prin această teorie putem să evidențiem faptul că indiferent de schimbările tehnologice, baza care stă ca suport de relaționare între oameni este aceeași. Probabil că divergențele cu care se confruntă cei ce consideră că toți utilizatorii de internet sunt și „infractori” pornește de la abordarea clasică a drepturilor de autor. Problema în acest caz ar fi că, în locul opunerii rezistenței schimbărilor, mai bine s-ar avea în vedere încercarea de a se adapta bazele vechi de cunoaștere la noile cereri tehnologice. Astfel încât, pornind de la faptul că oamenii sunt obișnuiți cu instituțiile care să le governeze acțiunile, transpunerea acestora în spațiul digital ar putea să ușureze întreg procesul pirateriei sau a folosirii ilegale a drepturilor de autor.

Legea drepturilor de autor în România

Legea nr. 8/1996²³ privind drepturile de autor și drepturile conexe care sunt limitative și chiar – nerealistice cu privire la accesul și folosirea anumitor opere de artă de către alți artiști interesați în contribuția personală la opera în sine. Acest lucru este posibil o dată cu apariția noilor tehnologii și a stocării informațiilor și operelor artistice sub formă digitală. Practic, oricine are un computer și acces la internet poate deveni un artist, prin contribuția lui la alte opere. Aceste articole menționează, în trecere câteva schimbări cu privire la contextul dat de internet, dar sunt superficiale. Deși au existat câteva modificări ale Legii în 2004, respectiv 2005 – autorii trebuie să se plieze pe noile schimbări culturale existente în societate și nu să îngreuneze acest proces. În mod cert legislația trebuie revizuită pentru a respecta totodată și drepturile morale și de proprietate intelectuală a autorilor, dar și drepturile utilizatorilor de internet – drepturi ce constau în accesul rapid la informațiile culturale digitale. Câteva articole reprezentative sunt: Art. 14. Prin reproducere, în sensul prezentei legi, se înțelege realizarea, integrală sau parțială, a uneia ori a mai multor copii ale unei opere, direct sau indirect, temporar ori permanent, prin orice mijloc și sub orice formă, inclusiv realizarea oricărei înregistrări sonore sau audiovizuale a unei opere, precum și stocarea permanentă ori temporară a acesteia cu mijloace electronice.

Descărcarea ilegală de pe internet a operelor muzicale în variantă digitală constituie deci o infracțiune, chiar și pentru uzul propriu. Pentru a reglementa acest tip de infracțiune, ar trebui introdusă o taxă anuală o dată cu factura de internet care să acopere pierderile realizate o dată cu pirateria digitală. În acest sens, se poate face apel la teoria lui Ostrom cu privire la soluționarea dilemelor comune și anume existența unui organism exterior care să determine indivizii să respecte anumite reguli și o dată cu ele să conserve o resursă comună.

Art. 15 1) Se consideră comunicare publică orice comunicare a unei opere, realizată direct sau prin orice mijloace tehnice, făcută într-un loc deschis publicului sau în orice loc în care se adună un număr de persoane care depășește cercul normal al membrilor unei familii și al cunoștințelor acesteia, inclusiv reprezentarea scenică, recitarea sau orice altă modalitate publică de execuție ori de prezentare directă a operei, expunerea publică a operelor de artă plastică, de artă aplicată, fotografică și de arhitectură, proiecția publică a operelor cinematografice și a altor opere audiovizuale, inclusiv a operelor de artă digitală, prezentarea într-un loc public, prin intermediul înregistrărilor sonore sau audiovizuale, precum și prezentarea într-un loc public, prin intermediul oricăror mijloace, a unei opere radiodifuzate. De asemenea, se consideră publica orice comunicare a unei opere, prin mijloace cu fir sau fără fir, realizată prin punerea la dispoziție publicului, inclusiv prin internet sau alte rețele de calculatoare, astfel încât oricare dintre membrii publicului să poată avea acces la aceasta din orice loc sau în orice moment ales în mod individual.

În mod cert internetul este un spațiu public, iar muzica devine la rândul ei un bun public prin intermediul internetului. Fiind un bun public, este greu să interzici anumitor persoane accesul la utilizarea acestuia. Pentru ca toată lumea să se bucure în legalitate de muzica ce se găsește pe internet, un organism imparțial și transparent ar trebui să reglementeze și să monitorizeze cel puțin contribuția fiecărei persoane deținătoare de un contract de internet.

Capitolul V. Durata protecției dreptului de autor

Art. 25 (1) Drepturile patrimoniale prevăzute la art. 13 și 21 durează tot timpul vieții

autorului, iar după moartea acestuia se transmit prin moștenire, potrivit legislației civile, pe o perioadă de 70 de ani, oricare ar fi data la care opera a fost adusă la cunoștință publică în mod legal.

Durata protecției dreptului de autor este nejustificată și ar trebui redusă la un număr mai mic de ani. Accesul la operele artistice ar trebui să fie accesibilă tuturor celorlați artiști care ar putea, cu ajutorul operei originale, crea alte opere artistice.

Capitolul VII. Cesiunea drepturilor patrimoniale de autor

Art. 51 (1) Contractul de editare trebuie să cuprindă clauze cu privire la: a) durata cesiunii; b) natura exclusivă sau neexclusivă și întinderea teritorială a cesiunii; c) numărul maxim și minim al exemplarelor; d) remunerația autorului, stabilită în condițiile prezentei legi; e) numărul de exemplare rezervate autorului cu titlu gratuit; f) termenul pentru apariția și difuzarea exemplarelor fiecărei ediții sau, după caz, ale fiecărui tiraj; g) termenul de predare a originalului operei de către autor; h) procedura de control al numărului de exemplare produse de către editor.

În acest caz, doar editorul unui artist se poate ocupa de opera sa. Acest articol este limitativ pentru persoanele care pot crea alte opere artistice pornind de la o operă în sine. O dată cu evoluția tehnologică și existența anumitor programe pe computer care pot edita sunete, le pot copia și le pot modifica, orice utilizator al acestor programe poate deveni la rândul său „editor”. Legislația ar trebui să permită persoanelor să editeze anumite opere într-un cadru legal, iar nu ilegal cum este până în momentul de față.

Organizația Română pentru Drepturile de Utilizator (ORDU), o organizație nou apărută în România, consideră că statul ar trebui să încurajeze folosirea licențelor deschise²⁴ care să „permită utilizatorului în mod explicit utilizarea, distribuția sau remixarea operelor, după caz” Acest tip de licențele „trebuie să fie obligatorii în cazul creațiilor realizate de către organizațiile de stat sau cu fonduri care provin de la bugetul de stat. Televiziunea și radioul de stat trebuie să folosească licențele deschise pentru creațiile lor, din moment ce acestea sunt plătite de către utilizatori prin taxa radio-TV”.

Privind problema muzicii – ca un bun de experiență – a cărei soartă se află la intersecția dilemelor sociale sau tragediilor bunurilor – nu comune, ci publice – în spațiul digital, un autor pornește de la anumite ipoteze pentru a face predicții în viitorul muzicii, redus practic la fișiere digitale, de format MP3.

IV. Concluzii

Pornind de la tragedia bunurilor comune descrisă de Hardin și trecând prin conceptele teoretice analizate de Ostrom și situația actuală legislativă a proprietății intelectuale în spațiul digital, am conștientizat că atât resursele limitate cât și resursele nelimitate îi conduc pe oameni spre un comportament egoist și rațional ce atentează la conservarea acestora și duc la irosirea lor. Mai mult chiar, existența legislației a proprietății intelectuale cuprinsă în *Legea nr. 8/1996*, apărută în Monitorul Oficial cu nr. 60/26.03.1996, modificată prin *Legea nr. 285/23.06.2004*, apărută în Monitorul Oficial cu nr. 587/30.06.2004, nu corespunde noilor cerințe culturale și schimbărilor tehnologice ce au dus spre migrarea operelor din spațiul fizic în cel digital. Astfel încât, comportamentul egoist și rațional al indivizilor transpus în spațiul digital ce conferă caracterul nelimitat al muzicii ca resursă publică constituie o tragedie la nivel global întocmai discutată de Elinor Ostrom. După actuala legislație cu privire la drepturile de autor și drepturile

conexe prezentată în studiul de caz, consider că este necesară crearea unor organizații cu scopul de a ocroti atât artistul-creator de artă fotografică, de literatură – fie ea științifică sau beletristică – sau de muzică; de a oferi un cadru legal circulațiilor unor astfel de forme de artă ce se află în spațiul digital, dar și a consumatorilor de fotografie, literatură și muzică siguranța acțiunilor lor, mai mult decât o fac organizațiile O.R.D.A, A.D.A sau O.R.D.U în România.

Așa cum am observat în paginile anterioare, o astfel de soluție personificată într-o organizație se bazează pe cooperarea dintre artiști, consumatori și stat prin intermediul unui agent exterior. O astfel de organizație s-ar ocupa cu monitorizarea muzicii din sfera digitală, a licențelor alese de artiști și a bunei funcționări a cooperării dintre aceștia și public. Acest lucru este necesar deoarece spațiul digital este a devenit un spațiu al dilemelor cu N-jucători, în care fiecare jucător – devenit utilizator de internet – are o strategie și caută să își maximizeze rezultatele. Acest spațiu este unul în care utilizatorii nu au o identitate bine definită, deciziile pe care aceștia le iau sunt luate independent și costurile sunt resimțite diferit de fiecare în parte. Anonimatul și lipsa efectelor vizibile asupra participanților face ca dilemele cu N-persoane să fie mai dificil de rezolvat, iar repercursiunile lor să fie resimțite în timp de către toți participanții, indiferent de ce strategie a abordat fiecare.

Acest tip de organizație va fi personificarea acțiunii colective în cazul rezolvării acestei probleme, adică transformarea unui grup neorganizat sau unul latent într-un grup organizat sau semiorganizat. Actorii devin conștienți de interesul comun și încearcă să-l promoveze printr-o acțiune coordonată: cooperând. Trecerea de la un grup la celălalt se face nu numai o dată cu descoperirea interesului comun – protejarea proprietății intelectuale în spațiul digital și a consumatorilor de internet, ci și datorită faptului că beneficiul obținut de fiecare actor prin participarea la acțiunea colectivă poate fi mai mic decât costul participării.

O astfel de organizație va crea în primul rând ordine. Nevoia de ordine într-un astfel de spațiu pare puțin irealistă, dar având în vedere schimbările tehnologice avansate și existența IP-urilor fiecărui computer sau laptop, acest lucru este posibil. În al doilea rând existența unei astfel de organizații va crea un spațiu de desfășurare legal atât pentru artiști, cât și pentru consumatori. Astfel încât utilizatorul nu va fi „supravegheat” sau monitorizat, ci i se va crea un cadru în care orice acțiune a sa va fi în consens cu legislația.

Douglas North oferea cinci principii cu privire la îmbunătățirea cadrului instituțional și organizațional care stau la baza creării unei organizații care să aibă ca scop protejarea autorilor și a utilizatorilor în cadrul internetului. Schimbarea instituțională este deci inevitabilă într-un astfel de spațiu, dacă integrează și teoria „dependenței de cale” și se ține cont de dependența oamenilor de modificările făcute de-a lungul istoriei. O astfel de schimbare instituțională înseamnă, după cum o descrie North, un proces deliberat conturat de percepțiile actorilor despre consecințele acțiunilor lor²⁵. Modalitatea principală prin care actorii încearcă să își modifice mediul este prin alterarea cadrului instituțional pentru a și-l îmbunătăți pe al lor și pe cel al organizațiilor lor. În plus, neoinstituționalismul, alături de o mare parte a cercetării în domeniul preferințelor, argumentează că preferințele și înțelelesurile se dezvoltă în politică exact ca și în restul vieții, printr-o combinație a educației, îndoctrinării și experienței.

Ca punct de plecare există deja cadrul teoretic al “I.A.D”-ului (Institutional Analysis and Development) propus de Hess și Ostrom, unde pot fi obținute informații cu privire la apariția, dezvoltarea și funcționarea instituțiilor ca organizații bazate pe reguli și cu un scop comun. În primul rând, accesul persoanelor care ar plăti o taxă încorporată în abonamentul de internet ar fi unul liber și legal: utilizatorii ar putea avea acces la baze de date cu

muzică și ar beneficia, conform licențelor, de dreptul de a contribui la crearea de alte opere. Spațiul digital este unul superior din punct de vedere calitativ al produselor muzicale, în contrast cu cel existent. Informația digitală ar putea fi valorificată și folosită și în noile procese creatoare. În plus, capitalul social s-ar baza pe cooperare și reciprocitate din partea utilizatorilor și a producătorilor, fără existența unor mecanisme de control al statului. Iar spațiul digital va fi unul sigur, legal și va acorda utilizatorilor accesul liber la informație, iar producătorilor drepturile și remunerația necesară pentru operele lor.

În concluzie, ipoteza de la care am pornit conform căreia spațiul digital a schimbat rapoartele economiei clasice la o economie de rețea în care utilizatorii își pot multiplica la infinit resursele creând o situație tragică a operelor artistice, îndeosebi a operelor muzicale se pliază concret pe situația din România. Actuala legislație este limitativă și nu permite utilizatorilor și producătorilor să se situeze într-un punct Pareto superior și în concordanță cu noile cerințe culturale. Astfel, am propus ca soluție crearea unei organizații cu scopul de a proteja atât a producătorii, cât și a consumatorii de muzică în spațiul digital, dar și actualizarea legislației cu privire la drepturile de autor și drepturile conexe din România. Consider că un organism exterior ar putea soluționa această problemă, iar introducerea unei taxe pe abonamentul de internet care să permită accesul liber la toate operele artistice muzicale ar aduce beneficii atât producătorilor, cât și consumatorilor de muzică.

Note

1 Ostrom, 2007, 44

2 Idem, 15

3 Ostrom, 2007, 16

4 Idem, 17

5 Pareto, 1935, 467

6 Kiser și Ostrom, 1982 apud E. Ostrom, 2007, 64

7 Ostrom, 2007, 65

8 Ostrom, 2007, 6

9 Idem, 6

10 J. G. March, J. P. Olsen, 1989, 1

11 Idem, 4.

12 Ostrom, 2007, 6

13 Idem, 6

14 Hess, Ostrom, 2005, 1

15 Hess, Ostrom, 2005, 10

16 Creative Commons, „About us”

17 Varian, 2005, 129

18 Idem, 130

19 Novo, Waldman, 1984, 236

20 Ruttan, 1997, 1523

21 David, 1998, 1

22 W. Ruttan, 1997, 1523

23 <http://www.legi-internet.ro/index.php?id=63>

24 http://www.ordu.ro/?page_id=11

25 North, 1990, 22

Bibliografie

David, P., *Path dependence, its critics and the quest of historical economics*, All Souls College, Oxford University, Oxford, 1998.

Hal R. Varian, *Copying and Copyright*, The Journal Of Economic Perspectives, Vol. 19, No. 2, American Economic Association, New York, 2005.

Hess, Ch., Ostrom, E., *A Framework for Analyzing the Knowledge Commons*, Draft 12-2005.

Kollock, P. *Social Dilemmas: The Anatomy Of Cooperation*, Annual Review Of Sociology, Vol. 24., Annual Review, Los Angeles, 1998.

North, D, *Institutions, Institutional Change and economic performance*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Novo, I.E, Waldman, M. *The Effects of Increased Copyright Protection: An Analytic Approach*, The Journal Of Political Economy, Vol. 92, No.2, The University Of Chicago Press, Chicago, 1984.

Ostrom, E, *Guvernarea bunurilor comune. Evoluția instituțiilor pentru acțiunea colectivă*, Polirom, București, 2007.

Pareto, V., *The Mind and The Society*, Brace, New York, 1935, p. 467, apud. The Free Rider Problem, Stanford Encyclopedia of Philosophy, <http://plato.stanford.edu/entries/free-rider/>, 28. 03. 2012, 15:19

Ruttan, V. W., *Induced Innovation, Evolutionary Theory and Path Dependence: Sources of Theoretical Change*, *The Economic Journal*, Vol. 107, Nr. 444, Blackwell Publishing for the Royal Economy Society, Oxford, 1997.

